

Denis MENJOT; Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (COORDS.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (Occident méditerranéen). 2. Les systèmes fiscaux*, Toulouse, Privat, 1999, 540 pàgs.

En aquesta important obra, fruit de la col·laboració de diversos equips d'investigadors espanyols i francesos, encapçalats per Manuel Sánchez Martínez i Denis Menjot respectivament, se'ns ofereix un compendi variat d'estudis monogràfics que donen a conèixer els resultats més recents de diverses línies de recerca que s'han fixat com a objectiu comú l'anàlisi de l'aparició i el desenvolupament dels aparells fiscals en les ciutats europees baixmedievales, en aquest cas les del sector meridional del continent, que abasta la península Ibèrica, el sud de França i Itàlia. Tot i que l'atenció concedida en aquest llibre a l'àmbit italià és més aviat escassa, ja que del total de vint contribucions que aplega, només una s'ocupa d'aquest país, la del francès Patrick Boucheron.

Després que, en una obra anterior,¹ els coordinadors prestessin atenció a les possibilitats que oferien les fonts documentals disponibles a les diverses regions per a l'anàlisi dels sistemes fiscals urbans, en la present centren el seu interès en la caracterització de les principals figures impositives que varen conformar aquests sistemes fiscals en determinats àmbits en particular, que en uns casos són ciutats concretes i, en d'altres, regions més o menys extenses o de vegades fins i tot regnes. Conseqüentment, el panorama general que s'ofereix pot estar mancat en certa manera d'homogeneïtat

1. Vegeu Denis MENJOT; Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (COORDS.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (France méridionale, Catalogne et Castille)*. 1. Etude des sources, Toulouse, Privat, 1996.

i presentar, fins i tot, alguns desequilibris. Però en obres d'aquesta mena és lògic que això succeeixi, ja que no responen a l'objectiu d'oferir una visió sintètica sobre un problema historiogràfic determinat, sinó que més aviat pretenen donar a conèixer els resultats de treballs de recerca molt recents, que emprenen l'anàlisi d'una problemàtica fins ara molt poc estudiada, i cridar l'atenció sobre les conclusions provisionals a què han arribat.

En qualsevol cas, tampoc no és encertat qualificar la present obra com una barreja heterogènia de petits estudis monogràfics sense cap relació entre ells. Ans al contrari, la majoria dels treballs aquí aplegats s'han gestat en el procés de participació dels seus autors en projectes de recerca en equip, ben dissenyats i coordinats entre ells. Aquest fet ha permès que molts d'ells mostrin un alt grau d'homogeneïtat, ja que responen a uns mateixos plantejaments i tracten sempre de donar respostes a les mateixes qüestions. Encara que, naturalment, no en tots els casos s'aconsegueix fer-ho de forma igualment satisfactòria, perquè el caràcter de la documentació conservada i l'estat previ de la recerca imposen limitacions més o menys greus segons les regions. A més, s'han inclòs alguns treballs d'autors que en principi no varen formar part dels esmentats equips de recerca, però aquests tampoc no presenten diferències de plantejament notables pel que fa a la resta de col·laboracions.

Per tal de facilitar l'estructuració del llibre s'han distribuït les col·laboracions en tres grans blocs temàtics, un dedicat als impostos directes, és a dir, als que s'aplicaven sobre el patrimoni mòble i immòble i les fonts d'ingressos, un altre sobre els impostos indirectes, els que gravaven la despesa o consum i, finalment, un tercer sobre l'estudi dels sistemes fiscals en el seu conjunt en determinades ciutats o grups de ciutats. La lectura minuciosa i comparada dels diferents treballs ens confirma, tanmateix, que aquest simplificador criteri de classificació dels impostos en directes i indirectes resulta en darrera instància força distorsionador, perquè oculta l'enorme varietat de figures impositives a què varen recórrer les autoritats municipals en els àmbits assenyalats. En aquesta mateixa línia, la lectura comparada de les contribucions reunides en aquest llibre ens du a una altra conclusió important, el qüestionament d'una tesi força estesa entre l'opinió pública, i també entre els historiadors, que considera que, des del punt de vista de l'equitativa o «justa» distribució de la càrrega fiscal, els impostos directes són més avançats que els indirectes, perquè obliguen a pagar més als que més tenen. En efecte, es demostra a partir de l'anàlisi de nombrosos casos particulars que en força ocasions els impostos directes propiciaven un repartiment molt poc equitatiu de la càrrega fiscal, mentre que, en contrapartida, de vegades es recorria de forma massiva als impostos indirectes per desviar la pressió fiscal cap a grups estranys a la pròpia societat política urbana, afavorint així indirectament també els sectors menys acomodats d'aquesta.

De fet, una de les principals aportacions d'aquest llibre radica en el detall amb què fa palès l'alt grau de complexitat tècnica que van arribar a assolir en molts casos en època baix medieval els sistemes fiscals posats en pràctica per les autoritats municipals dels àmbits analitzats. En aquesta línia també cal valorar molt positivament l'esforç realitzat per relacionar l'elecció efectuada per les esmentades autoritats d'unes o altres figures impositives amb el context econòmic, social i polític en què va tenir lloc, tot i que sens dubte en aquest terreny és encara molt el que queda per clarificar, per manca d'estudis monogràfics d'història local sobre els quals poder fonamentar les anàlisis dels processos d'adopció de polítiques fiscals per part de les autoritats urbanes.

D'altra banda, a més de permetre'ns aprofundir en el coneixement dels sistemes fiscals posats en pràctica en les ciutats baix medievals, la lectura d'aquest llibre també aporta nombrosos elements de referència per a poder percebre les diferències de ritme en el procés que les corporacions urbanes van seguir per dotar-se d'aparells fiscals propis

en els diferents àmbits geogràfics analitzats. Arran de les reflexions proposades en diversos treballs al voltant d'aquesta qüestió, podem advertir l'existència d'una certa correlació entre aquestes diferències de ritme i la forma en què a cada àmbit polític es definiren les relacions entre els aparells financers i fiscals de la monarquia i els de les ciutats.

Pel que fa a això ens ha cridat l'atenció en particular els contrastos entre la Corona de Castella i els diferents regnes de la Corona d'Aragó, que posen de manifest unes formes molt diferents de relació dels aparells centrals de govern monàrquic i les corporacions urbanes en ambdós territoris, que van tenir una important traducció en el terreny financer i fiscal. Tot i que, alhora, també podem advertir un evident contrast entre ambdós àmbits pel que fa al tram cronològic analitzat de forma prioritària en els treballs que hi fan referència. Ja que, mentre d'una banda comprovem que els estudis relatius a la Corona d'Aragó se centren preferentment en el segle XIV, de l'altra els referents a la Corona de Castella presten més atenció al segle XV i, en casos extrems, només se n'ocupen de les darreres dècades, les que abasta el regnat dels Reis Catòlics. Naturalment, no es tracta d'una elecció arbitrària, sinó que en bona mesura ha estat determinada per la disponibilitat de documentació. Però, en darrera instància, no hi ha dubte que la no-coincidència dels trams cronològics analitzats dificulta en certa mesura la proposta d'anàlisis comparatives i confereix més inseguretat a les conclusions a què les dites anàlisis ens poden portar.

En qualsevol cas, l'estudiós de la fiscalitat en l'Europa baix medieval disposa a partir d'ara, gràcies a aquesta obra, d'un important arsenal d'informacions concretes i també d'idees i plantejaments innovadors, que podran ser-li molt útils per aprofundir en la resolució de les nombroses qüestions concretes que l'anàlisi d'aquesta temàtica planteja, ja sigui des d'una perspectiva comparativa o des d'una altra més concreta d'estudi d'exemples locals i regionals. La utilitat de l'obra per a l'estudiós i l'investigador queda, a més, notablement reforçada pel complet annex bibliogràfic que la tanca.

MÁXIMO DIAGO HERNANDO